

**Parion Tiyatrosu
Postscaenium Bölümünün
Kuzeydoğusunda Ele
Geçen Kandiller Üzerine
Değerlendirmeler**

Vedat KELEŞ, Salih PEKGÖZ

Parion Tiyatrosu Postscaenium Bölümünün Kuzeydoğusunda Ele Geçen Kandiller Üzerine Değerlendirmeler*

Evaluations on the Oil Lamps Found in the North East of the Postscaenium Section of the Parion Theater

Vedat KELEŞ**

Salih PEKGÖZ***

Özet

Parion Antik Kenti, Troas Bölgesi'nin kuzeyinde; bugünkü Çanakkale ili, Biga ilçesi sınırları içerisindeki Kemer köyünde yer almaktadır. Tarih sahnesindeki serüveni oldukça hareketli olan Parion'un bölgesel etkinliği, coğrafi ve stratejik konumu, dönem ayırt etmeksizin hâkim güçlerin dikkatini çekmesine olanak sağlamıştır.

Parion'da kazı çalışmaları 2005 yılında kentin güney nekropolisi olarak adlandırılan sektöründe başlamıştır. 2006 yılında tiyatro kazıları başlamış ve günümüze kadar sahne binasının büyük bir bölümü açığa çıkartılmıştır. Tiyatronun 2019 yılı kazılarında postscaenium bölümünün kuzeydoğusunda kalan alanda gün yüzüne çıkarılan 12 adet kandil örneği, nitelikli buluntu grubunu oluşturmaktadır. Kandillerin MÖ 3. yüzyılın ortalarından MS 4. yüzyıla kadar geniş bir zaman dilimi içerisinde yayılım göstermesi, çeşitli ve özgün formları yansıtmayı, Parion kandil buluntularının zenginliği ile açıklanabilir.

Tiyatronun Helenistik Dönem kandilleri, kolonizasyon hareketleriyle büyük değişim yaşayan Parion'un kent merkezinde, Roma Dönemi öncesi yaşam izlerinin varlığına ve belki de erken dönem mimarisinin bilinçli bir şekilde tahrip edilme olasılığına işaret etmesi bakımından önemlidir. MS 2. yüzyılın özgün kandil formlarının bir arada bulunması, kent genelinde Geç Roma Dönemi'ne göre az görülen kandil buluntularını anlamlandırma ve yorumlamamıza kolaylık sağlamaktadır. En geç tarihli kandilin MS 3.-4. yüzyıla ait olması ve tek örnekle temsil edilmesi; MS 3. yüzyılın ortalarında gerçekleşen Got istilası sonrası kargaşa ortamından Parion'un da etkilenmiş olabileceğini ve MS 4. yüzyıl sonunda tiyatronun işlev dışı kaldığını, kentin de eski gücünü yitirdiğini akla getirmektedir.

Kandillerin parça şeklinde ele geçmiş olması; örneklerin kulp, burun, diskus ve gövde formlarının yansıttığı spesifik özelliklere göre 7 ayrı form altında değerlendirilmelerini zorunlu kılmıştır. Bu çalışmayla en erkenden en geçe doğru kronoloji ve terminolojiye bağlı kalınmış, kandillerin belirgin özellikleri göz önünde bulundurularak, özgün sonuçlara ulaşılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Troas, Parion, Tiyatro, Postscaenium, Kandil.

* Geliş Tarihi: 18.03.2022 - Kabul Tarihi: 04.08.2022

** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 19 Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölüm Başkanlığı, Körfez 55270 Atakum/Samsun, vkelesus@gmail.com., ORCID ID: 0000-0001-9521-6469

*** Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, salihpkgz71@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4223-0579

Abstract

The Ancient City of Parion is located in the north of the Troas Region, in Kemer Village, within the borders of the Biga district of today's Çanakkale province. The regional activity, geographical and strategic location of Parion, whose adventure in the historical scene is quite active, enabled it to attract the attention of the dominant powers regardless of the period.

Excavations in Parion started in 2005 in the part of the city called the southern necropolis. Excavations in the theater started in 2006 and a large part of the stage building has been unearthed until today. 12 oil lamp examples were unearthed in the area to the northeast of the postscaenium section during the 2019 excavation of the theater constitute the qualified find group. The fact that oil lamps spread over a wide period of time from the middle of the 3rd century BC to the 4th century AD, reflecting various and original forms can be explained by the wide repertoire of Parion oil lamp finds.

The Hellenistic Period lamps of the theater are important in that they point to the existence of traces of pre-Roman life in the city center of Parion, which underwent great change with the colonization movements, and perhaps the possibility of deliberate destruction of earlier architecture. The coexistence of the unique oil lamp forms of the 2nd century AD makes it easy for us to interpret the lamp finds, which are rare in the city compared to the Late Roman Period. The fact that the latest dated oil lamp belongs to the 3rd-4th century AD and is represented by a single example suggests that Parion may have been affected by the turmoil after the Goth invasion in the middle of the 3rd century AD, and that at the end of the 4th century AD, the Theater was out of function and the city lost its former power.

The fact that the oil lamps were found in pieces necessitated the evaluation of the samples under 7 different forms according to the specific characteristics reflected by the handle, nozzle, discus and body forms. In this study, the chronology and terminology from the earliest to the latest were adhered to, and it was aimed to reach original results by taking into account the distinctive features of oil lamps.

Key Words: Troas, Parion, Theater, Postscaenium, Oil Lamp.

Giriş

Parion, Antik Çağ'da Propontis'in güneyinde ve Hellespontos'un Propontis'e doğru uzayan çıkışında yer alan önemli bir liman kentidir (Keleş, 2016: s. 193). Kentin günümüz kalıntıları, denize doğru uzanan yarımada görünümündeki Bodrum/Tersane Burnu'ndan başlayarak güneye doğru bir yelpaze gibi genişleyen vadide yoğunlaşmaktadır (Yılmaz ve Keskin, 2020: s. 895).

Parion, MÖ 8. yüzyılın son çeyreğinde kolonize edilmeye başlanmıştır. Bu tarihten itibaren uzun bir süre yaşam izleri devam etmiş ve MS 12. yüzyılda yerleşim son bulmuştur.

Kazı çalışmaları 2006 yılında başlayan Parion Tiyatrosu, kent merkezinde Roma Hamamı'nın batısında yer almaktadır (Resim 1-2). Çalışmalar sırasında orkestra zemininin tamamen tahrip edildiği sonucuna varılmıştır. Tiyatronun mimari unsurları, yapının MS 1. yüzyılda inşa edildiğini; MS 2. yüzyılın 2. yarısı ile son çeyreğinde ise geniş çaplı bir onarım görmüş olabileceğini düşündürmektedir (Başaran ve Yıldızlı, 2016: s. 104). MS 2. yüzyılın 2. yarısı- MS 3. yüzyıl başlarına tarihlenen ikinci yapım evresinden

sonra MS 4. yüzyıl ortalarına kadar kullanıldığı seramik ve sikkeler yardımıyla anlaşılmıştır (Ergürer ve Güleç Özer, 2016: s. 44-63). MS 5.-7. yüzyıllar arasında çöplük olarak kullanılmıştır. Geç Dönem duvarında ele geçen buluntular ise yapının MS 10.-11. yüzyıllarda savunma amaçlı kullanılmış olduğunu göstermektedir (Keleş ve Oyarçin, 2021: s. 394).

Çalışma konusunu oluşturan kandiller, tiyatronun postscaenium bölümünün kuzeydoğu dış hat sınırında ele geçmiştir (Resim 3). Tiyatronun önceki dönem kazılarında çalışılmış olan bu bölümde, 2019 yılında tekrar çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar, buluntu yoğunluğu fazla olmayan 4. tabakada başlamıştır. 5. tabakada Roma Dönemi'ne tarihlenen kemik, cam, metal, kandil, savaççı kukla oyuncak-figürinleri ve seramiklerin yoğunluğu, nitelikli bir kontekst malzeme grubuyla karşılaşıldığına işaret etmektedir¹. Kontekst malzemenin bu bölümde yoğunlaşması, bothros olarak kullanılmış olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. 6. tabaka postscaenium

1 Kontekst malzeme grubu, kandiller dışında henüz yayınlanmamıştır.

zemini altında tespit edilen buluntulardır. Bu tabakada Helenistik Dönem mimarisine ait olabileceği düşünülen, batı ve kuzey doğrultusunda kesişen renkli fresklere sahip iki duvar tespit edilmiştir (Resim 4). Duvarların çevresinde Helenistik Dönem buluntuları ele geçmiştir.

Postscaeniumun kuzeydoğusunda bulunan bölümde ele geçen 12 adet kandil parçası, form ve süsleme ayrıntıları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Kandillerin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle tipolojik isimlendirme ve formların genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş daha sonra Parion kandillerinin tanımlamaları yapılmıştır.

1. Helenistik Dönem Kandilleri

Çalışma kapsamında 4 adet kandil değerlendirilmiştir. K. No. 1-3, “tek kulakçıklı, gövdesi oval ve dairesel formlu, uzun burunlu kandiller”, K. No. 4, “gövdesi çift dışbükey formlu, uzun burunlu kandil” başlığı altında incelenmiştir.

1. 1. Tek Kulakçıklı, Gövdesi Oval ve Dairesel Formlu, Uzun Burunlu Kandiller

Helenistik Dönem’de yaygın kullanım alanına sahip kandilleri Broneer, Tip 9 (Broneer, 1930: s. 47-49); Thompson, Tip 12 (Thompson, 1934: s. 365); Vessberg, Tip 13 (Vessberg, 1953: s. 118); Howland, Tip 33 A-B (Howland, 1958: s. 101-104) ve Barr, Tip K (Barr, 1996: s. 176) olarak adlandırmıştır.

Formun diğer tiplerle olan ilişkisi göz önünde alındığında, MÖ 3. yüzyıldan önce üretilmediği bilinmektedir (Broneer, 1930: s. 48). Kandil endüstrisinde dominant olan Atina ve Korinth’te bu kandillerin çok sayıda üretildiğine tanık olunmaktadır (Goldman ve Jones, 1950: s. 87). Çarkta üretilen bu kandiller, Helenistik Dönem ile birlikte kalıp yapımı örneklerin yaygınlaşmasının ardından kalıplanmış kandiller için model görevi görmüş ve prototip olarak kabul edilmiştir (Howland, 1958: s. 99). MÖ 3. yüzyılda bu paradigmalara, kandil form skalasının zenginleşmesine katkıda bulunmuştur (Thomas, 2015: s. 10).

Anadolu ve Anadolu dışında geniş bir dolaşım ağına sahip kandiller, omuzdan kaideye kadar eğimli bir form gösterirler (Kan Şahin, 2008: s. 132). Kandillerin

sağ tarafında omuz üzerinde yer alan belirgin topuz şeklinde kulakçık olması, formun karakteristiğidir (Vessberg ve Westholm, 1956: s. 121). Kulakçığın zamanla dışa olan taşkınlığı azaltılmış ve üzerinde çeşitli motifler kullanılmıştır (Günay Tuluk, 1996: s. 21). Bazı örneklerde yağ deliğinin çevresi birbirine yakın yivlerle donatılmış olup yüksek kaidenin tabanı içbükey olarak yapılmıştır ve bu bölümde çark izlerini görmek mümkündür (Howland, 1958: s. 99). Burnun yüksekliği gövde seviyesini aşmaktadır (Kassab Tezgör ve Sezer, 1995: s. 83). Klasik Dönem örneklerine göre revize edilen uzun burun, geniş ve küt olup, oval bir kesite ve oldukça büyük bir fitil deliğine sahiptir (Broneer, 1930: s. 48; Barr, 1996: s. 174).

Postscaeniumun kuzeydoğusunda bulunan tek kulakçıklı, gövdesi oval veya dairesel formlu, uzun burunlu kandiller, 3 parça örnek ile değerlendirilmiştir. K. No. 1’in omzunda küçük, K. No. 2’nin kaide ve gövde bölümlerinin tamamında, K. No. 3’ün omuz ve diskusunda eksik bölümler görülmektedir.

K. No. 1-3, çark yapımı olup tutamak, gövde ve burun kombinasyonu gösterişten uzak, oldukça sadedir. Biçimsel yönden dönemin popüler örnekleridir. Gövde K. No. 1’de dairesel, K. No. 2 ve 3’de oval olup 3 örnek de yandan tek kulakçıklıdır. K. No. 1’in burun kısmı, gövdeden keskin bir açı yapmadan hafif bir eğimle öne uzanmaktadır ve diskus üzerinde yiv bulunmamaktadır. K. No. 2’nin diskusu halka şeklinde sınırlandırılmış, K. No. 3’ün diskusunun ise konsantrik yivlerle omuz bölümünden ayrılması sağlanmıştır. Yağ dolmuş delikleri geniş tutulmuştur. K. No. 1 ve 3’ün kaidelerinin yüksek yapılmış olması, uzun burunlu ve hacimli kandillerin sabit bir noktada kolay durması amacını taşımaktadır.

Kandillerin hepsi iyi fırınlanmıştır. Kil içerisinde mika, kireç ve şamot tozu görülmektedir. Kil rengi K. No. 1’de açık kırmızı, K. No. 2’de koyu gri ve K. No. 3’de gri renktedir. Astar renginde ise gri ve siyahın tonları hâkimdir.

K. No. 1’in benzerleri Kıbrıs (Vessberg, 1953: Pl. 1, Fig. 13), Pitane (Kassab Tezgör ve Sezer, 1995: Fig. 210), Ilion (Barr, 1996: Fig. 14, No. 53), Ephesos Aşağı Agora (Günay Tuluk, 1996: Lev. 2, Fig. H) ve Assos Nekropolünde (Kan Şahin, 2008: Lev. 52, Fig. 105 A) bulunmaktadır. Bu örneklerle büyük ölçüde benzerlik gösteren K. No. 1’i, MÖ 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirmek doğru olacaktır. Formun ikinci örneği

olan K. No. 2'nin benzerleri Atina Agora (Thompson, 1934: Fig. 50, C 54; Howland, 1958: Pl. 42, Fig. 443), Kıbrıs (Vessberg, 1953: Pl. 1, Fig. 11), Rhodos Calymna (Bailey, 1975: Pl. 78, Q 387), İstanbul Arkeoloji Müzesi (Kassab Tezgör ve Sezer, 1995: Fig. 208), İlion (Barr, 1996: Fig. 14, No. 50), Ephesos Aşağı Agora (Günay Tuluk, 1996: Çiz 4 A) ve Assos Nekropolünde (Kan Şahin, 2008: Lev. 53, Fig. 107) yer almaktadır. Paralel örneklerin sunduğu verilere bakılarak K. No. 2 için en uygun tarih, MÖ 3. yüzyılın ortaları olmalıdır. Grubun son versiyonu olan K. No. 3'ün benzerleri Kıbrıs (Vessberg, 1953: Pl. 1, Fig. 12), Atina Agora (Howland, 1958: Pl. 42, Fig. 435; Bailey, 1975: Pl. 16, Q 78), Pitane (Kassab Tezgör ve Sezer, 1995: Fig. 209), Tire Müzesi (Günay Tuluk, 1996: Lev. 1, Fig. F), İlion Aşağı Şehir (Berlin, 1999: Pl. 19, Fig. 84), Panticapaeum Sarnıç (Tolstikov ve Zhuravlev, 2004: Pl. 97. Fig. 2), Assos Batı Surları (Kan Şahin, 2008: Lev. 51, Fig. 103 A) ve Silifke Müzesi'nde (Öz, 2014: K. No. 1) bulunmaktadır. Benzer kandillerle karşılaştırılarak K. No. 3 'ün MÖ 3. yüzyılın son çeyreği ile MÖ 2. yüzyılın üçüncü çeyreği arasına ait olduğunu söylemek mümkündür.

1. 2. Gövdesi Çift Dışbükey Formlu, Uzun Burunlu Kandil

Bu grup altında değerlendirilen kandili Broneer, Tip 18 (Broneer, 1930: s. 61-66); Howland, Tip 48 A (Howland, 1958: s. 158-159) olarak sınıflandırmıştır.

Gövdesi çift dışbükey formlu, uzun burunlu kandiller çark yapımının azalmaya ve kalıp yapımının yaygınlaşmaya başladığı dönemde üretilmiştir (Broneer, 1930: s. 61). Kandillerde gövdeden başlayıp diskus halkasında sonlanan şerit kulp, yanlardan çift dışbükey formlu gövde ve uzun burun karakteristiktir (Shier, 1978: s. 13). Geniş ve yüksek olmayan kaide ile çok geniş olmayan doldurma deliği, formun belirleyici özelliklerindedir (Howland, 1958: s. 159). Geniş omuz, doldurma deliği etrafındaki disk alanından bir kabartma halkası ile ayrılmaktadır (Szentléleky, 1969: s. 49). Omuz üzerinde yer alan derin yivler, baskılı noktalarla son bulmaktadır (Ugarković, 2016: s. 8).

Postcaeniumun kuzeydoğusunda ele geçen kandiller içerisinde form, bir örnek üzerinden değerlendirilmiştir. K. No. 4'ün kaide, omuz ve burun bölümlerinde eksikler vardır. Kalıp yapımı

olup dışbükey bir gövde formu göstermektedir. Omuzdan başlayan bant şeklinde dikey halka kulp, form içerisinde en sık kullanılan kulp tipidir. İç bükey diskus, bezemesizdir. Düz ve geniş omuz üzerinde değişik formlarda yatay ve dikey yivler, sade ve yalın süslemeler olarak değerlendirilebilir.

K. No. 4, iyi fırınlanmıştır. Kilin bünyesinde mika ve şamot tozu görülmektedir. Kil rengi çok koyu gri, astar rengi ise siyahtır. Seri üretim ve fonksiyonellik ön planda tutularak üretilen K. No. 4'ün benzerleri Korinth (Broneer, 1930: Pl. 6, Fig. 301), Atina (Howland, 1958: Pl. 48, Fig. 621; Radt, 1986: Abb. 9, Fig. 635), Mainz Zentral Museum (Menzel, 1969: Abb. 13), Museum of Fine Arts (Szentléleky, 1969: Fig. 39 A), İlion (Barr, 1996: Fig. 21, No. 78) ve Dalmatia'da (Ugarković, 2016: s. 8) bulunmaktadır. Benzerleri yardımıyla form ve bezeme hakkında önemli bilgiler elde edilebilen K. No. 4'ü MÖ 2.-1. yüzyıla tarihlenmek uygun olacaktır.

2. Roma Dönemi Kandilleri

Çalışma içerisinde 8 adet Roma Dönemi kandili, 5 farklı başlık altında olmak üzere form yapılarına göre kronolojik olarak sıralanmıştır.

2. 1. Kaideli ve Figür Formlu, Tütsü-Kandiller

Kaideli ve figür formlu tütsü-kandiller, Heimerl tarafından 9d, 9h, 9k ve 11 gruplarında kısa anlatılmış olup grup 15 başlığı altında söz konusu buluntularla ilgili genel tanımlar ve özellikleri detaylı bir şekilde belirtmiştir (Heimerl, 2001: s. 64-66).

Özel üretim ürünü olan örnekler, Antik Dönem kandil endüstrisinde az sayıda bulunan sanatsal üretim düşüncesinin örneklerini sunar. Kandillerin aydınlanma, tütsü haznesinin ise dinlendirici ve zihin açıcı özelliğinden dolayı kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Fakat bazı örneklerde hazne içerisinde ve kandil burunlarında herhangi bir is izine rastlanılmadığından dolayı, işlevsel amaçlı kullanılmadıkları ihtimali bulunmaktadır. Örneklerin özel üretim olmaları, adak veya dekoratif bir amaçla kullanılmış olabilecekleri olasılığını da akla getirmektedir. Fakat Heimerl, örneklerin adak için dini öneminin kanıtlanmasının zor olduğunu ve bu durumun pek olası görünmediğini ifade

etmektedir (Heimerl, 2011: s. 64). Bu yüzden örneklerin kullanım amacının doğru bir şekilde belirlenebilmesi için bulunmuş olduğu alanın iyi incelenmesi, yorumlanması ve farklı görüşlerden bahsedilmesi gerekmektedir. Örneğin merkezde yer alan hazne içerisine bir miktar parfüm doldurularak yan yana duran iki kandilin yaymış olduğu ısı yardımıyla kapalı bir ortama güzel koku salınımı yapılmış olabileceği üzerinde durulmaktadır (Bussière ve Wohl, 2017: s. 429). Romalı antik yazar Petronius, *The Satyricon* adlı eserinde, kandillerin içerisine parfüm dökülerek kullanıldığını ifade etmektedir (Petronius, 1930: s. 81). Kandil içerisine parfüm karıştırıldığının bilinmesinden yola çıkılarak tütsü haznesi içerisinden de böyle bir uygulamanın gerçekleştirilmesi olası gözükmektedir. Antik Dönem’de parfüm yapım sürecinde yardımcı madde olarak kullanılan bazı yağların, nitelikleri nedeniyle kandiller içerisinden de kullanılması, Petronius’un açıklamasını desteklemektedir (Brun, 2000: s. 296). Ayrıca söz konusu açıklamaların yanı sıra vazo yüzeylerinde parfüm ve yağ satışının birlikte yapıldığını gösteren betimlemelerinin olması, yukarıda yer alan hipotezle paralellik göstermektedir (Foxhall, 2007: Fig. 7. 11).

Az örneği bulunan buluntular genel olarak kaide üzerinde yükselmektedir ve yanlarda destek kolları bulunmaktadır (Chrzanovski ve Zhuravlev, 1998: s. 130). Heimerl, omuzdan çıkıntılı kandiller olarak adlandırdığı örneklerin Pergamon’da çok sayıda üretildiğini ve kaideli kandiller olarak adlandırılması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca bu tip örneklerin genel görünümünün kaide ile alakalı olduğunu ve aşağıdan yukarı doğru süsleme unsurlarının görülebileceğini açıklamaktadır (Heimerl, 2001: s. 62-65).

Tütsü haznesinin iki yanında bulunan destek kolları üzerinde genelde iki adet kandil, az sayıda örnekte ise tek kandil kullanılmıştır (Heimerl, 2001: s. 64). Bazı örneklerde kaide, gövde üzeri figür ve hazne bölümlerinin Roma Dönemi’nde yapıldığı; destek kollarına Helenistik Dönem kandillerinin sonradan eklendiği bilinmektedir (Heimerl, 2001: s. 65). Sadece kandillerde böyle bir yöntem kullanılması ve destek kolundan itibaren diğer bölümlerin Roma Dönemi öncesinde görülmemiş olması, formun tarihlendirilmesinde herhangi bir zorluk yaşanmasına neden olmamıştır.

Tütsü-kandil örnekleri Jean Paul Getty Museum kataloğunda Anadolu merkezli olarak tanımlanmış ve Pergamon üretimi olabileceği belirtilmiştir (Bussière ve Wohl, 2017: s. 429). Heimerl, Pergamon örneklerinin diğer kentlere göre sayıca fazla olduğunu ve farklı formların bir arada bulunduğunu ifade etmektedir (Heimerl, 2001: s. 64). Söz konusu ifade, güncelliğini korumaktadır. Bu bağlamda Parion’un yol ağlarına yakınlığı, bir liman kenti olması, Pax Romana ile başlayan barışçıl dönemin uzun soluklu olması ve Roma Dönemi koloni hareketleriyle birlikte talep oranının fazla olduğu ticari ilişkilerde etkin rol üstlenmesi gibi nedenler; Pergamon üretimlerinin Parion’a gelme olasılığını güçlendirmektedir. İki kentin birbirine olan yakınlığı da olası ticari ilişkiler için önemli bir etken olarak görülebilmektedir.

Parion tiyatrosu *postscaenium* buluntuları 3 örnek ile temsil edilmektedir. İlk örnek olan K. No. 5, 3 parça şeklinde kalıpta yapılmış ve sofistike durumuna getirilmiştir. 1. kalıp kandil, 2. kalıp kartalın sol kanadından oluşmaktadır. 3. kalıp tütsü haznesi ve gövdedir. Sol kanat ile kandil arasında bulunan destek kolunun birleştiği yerde görülen ince çizgiler, bağlantı noktasının çark üzerinde şekillendirilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Tütsü haznesi kaidesinde ise parmak izlerini görmek mümkündür. Muhtemelen fırınlamadan önce son şekline getirilmesi el yardımıyla yapılmıştır.

K. No. 5’in kandili, kalıp yapımı olup gövdesi armudi formudur. Gövdeden başlayan dikey geniş palmet yaprağı şeklinde kulpa sahiptir. İç bükey diskus, sarmaşık yaprağı şeklindedir. Diskus içerisinden kulpa yakın yerde yaprak motifi belirgindir. Burun kalp şekline benzetilmiştir. Kandilin sağ tarafında yer alan tütsü haznesi sağlam durumdadır. Hazne içerisinden herhangi bir is izi mevcut değildir. Aynı şekilde kandil burnunda da bir yanık veya is izi tespit edilememiştir. Gövde bölümünde bulunan Aquila (lejyon kartalı) figürü kısmen sağlamdır. Kartalın göğsü ve tüyleri kabartma şeklinde cepheden verilmiştir. Kandilin duruşuna göre kartalın başı profilden sola doğru bakarken, sol kanat açık durumda betimlenmiştir. Sağ kanat ve sol kandilin karşılığı olması gereken diğer kandil ve kaide platformu, bağlantı noktasından eksiktir. Söz konusu lejyon kartalı, Parion’un antik kaynaklarda bir lejyon kolonisi olduğu ifadesini doğrular niteliktedir. Yalnızca K. No. 5 özelinde değil diğer sektörlerde ele geçen sikkeler, epigrafik buluntular ve lejyon kartal heykeli,

Parion'un bir lejyon kolonisi olabileceği düşüncesini desteklemektedir.

İkinci örnek olan K. No. 6, gövdenin yarısından eksiktir ve palmet yaprağı formu kulp yapısına sahiptir. Omuz üzerinde fazla derin olmayan çizgi ve nokta bezemeler görülmektedir. Burunda is izi mevcut değildir. Kandil küçük bir parça olmasına rağmen kaide bölümünden aşağıya doğru sivrilen çıkıntının destek kolu bağlantısı olabileceği düşünülmektedir. K. No. 6'nın, K. No. 5'in kandili ile benzerlik göstermesi ve kaidenin bir bölümünden çıkan birleştirme bağlantısının varlığı, kandillerin aynı grupta değerlendirilmesini sağlamıştır.

K. No. 7 birleştirme yerlerinden eksiktir. Sadece tütsü haznesinin küçük bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Haznenin ağız kenarı tek yiv ile sınırlandırılmıştır.

K. No. 5-7'nin in-situ olmaması, buldukları 5. tabakada ilişkilendirilebilecek yapılabilecek herhangi bir yapı unsurunun tespit edilememesi ve kandil burnunda ve hazne içerisinde yanık veya is izi olmaması kesin işlevlerinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır.

Tütsü-kandiller iyi fırınlanmıştır. Kil içerisinde mika, kireç, şamot tozu ve kuvars bulunmaktadır. Kil rengi K. No. 5'de kırmızımsı sarı, K. No. 6 ve 7'de açık kırmızıdır. Astar rengi K. No. 5'de koyu kırmızımsı gri, K. No. 6 ve 7'de kırmızının farklı tonlarındadır. Postscaenium tütsü-kandilleri, Pergamon'da bulunmuş örnekler dikkate alındığında kil rengi ve kil bünyesinde yer alan maddelerle hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Astar renginde de aynı şekilde yakın özellikleri görmek mümkündür².

K. No. 5 ve 7'nin benzer örnekleri çok azdır. Biçimsel yönden alışılmış kandillerin dışında kalmaktadırlar. Benzerleri Pergamon (Heimerl, 2001: Taf. 16, Fig. 684) ve J. Paul Getty Museum'da (Bussière ve Wohl, 2017: Fig. 585) görülmektedir. K. No. 6'nın tek benzeri Kyzikos Demirkapı'da (Öztürk, 2003: K. No. 40) bulunmuştur. K. No. 5 ve 7, J. Paul Getty Museum örneğiyle çok yakın özellikler göstermektedir. Pergamon buluntusunda sadece destek kolu üzerinde yer alan kandil, form olarak farklılık göstermektedir. Gövde üzerinde yer alan figür, tütsü haznesi ve destek kolları aynı özelliklere sahiptir. Söz konusu ayrıntılar

dikkate alındığında form özellikleri ve bezemeler özelinde K. No. 5-7 MS 2. yüzyıla tarihlendirilebilir.

2. 2. Palmet Kulplu, Gövdesi Armudi, Diskusu Sarmaşık Yaprığı Formlu Kandiller

Geç Roma Dönemi'nde küçük değişiklikler yapılmış olarak tekrar görülecek olan kandillerin, MS 2. yüzyıl örneklerinin gövdesi armudi biçimlidir. Kulplar, palmet yaprağı şeklinde forma sahiptir (Goldman ve Jones, 1950: s. 92). Kandillerin bezeme unsurları fazla değildir. Diskus sarmaşık yaprağı şeklindedir. Diskusun bu şekilde yapılması, Geç Roma Dönemi örnekleri ile karıştırılmamasını sağlayan belirleyici bir özelliktir. Burun formunun kalp şekline benzetilmiş olması, Geç Roma Dönemi kandillerinden ayrılmasını sağlayan ikinci belirgin ayırım noktasıdır. Bu şekilde yapılmış burunlar, kandillerin MS 2. yüzyıl öncesinde üretiminin düşük olduğuna işaret etmektedir.

Heimerl, kandillerin hem omuz hem de kaideden üçgen şekilli bağlantı noktalarının olduğunu, kenarlarda bulunan çıkıntıların ve destek kollarının MS 1. yüzyıldan itibaren üretildiğini ifade etmektedir (Heimerl, 2001: s. 65; Pergamon kandillerinde görülen üçgen formu bağlantı noktaları için bkz. Heimerl, 2001: Taf. 6, Fig. 238, Taf. 7, Fig. 285.). Hayes, kenar çıkıntılarının kesin olmamakla birlikte daha büyük bir kandil ya da buhurdan-tütsü ile beraber kullanılmış olabileceğini ifade etmektedir (Hayes, 1980: s. 54).

Parion buluntuları, 2 örnek üzerinden değerlendirilmiştir. K. No. 8-9, "kaideli ve figür formu, tütsü-kandillerle" çok yakın özellikler göstermektedir ve ayrıcalıklı bir grubu oluşturmaktadır. K. No. 8-9'un omuz ve gövde kenarlarının bağlantı noktasının kırık olması, kandillerin kullanım amacını belirlemeyi zorlaştırmaktadır. K. No. 8'in sağ gövde kenarı eksik ve diskus sarmaşık yaprağı biçimlidir. K. No. 9'un sol gövde kenarı eksiktir ve burnu, kırık yerinden anlaşıldığı kadarıyla kalp şekline benzetilmiş forma sahiptir.

K. No. 8-9'un destek kollarının merkezinde tütsü haznesi, alt bölümde kaide veya figür olup olmadığı bilinmemektedir. Form olarak aynı olmayan fakat işlevsel yönü K. No. 8-9 ile benzerlik gösteren Pergamon

2 Kil ve astar örnekleri için bkz. Heimerl, 2001: Taf. 8, Fig. 324; Taf. 12, Fig. 474/498; Taf. 13, Fig. 509; Taf. 16, Fig. 703; Taf. 17, Fig. 726.

buluntularından 509 numaralı örnekte, gövde ve kaide bölümlerinde bağlantı noktası bulunmaktadır ve kabaca işlenmiş olup özensiz gözükmetedir (Heimerl, 2001: Taf. 13, Fig. 509). Royal Ontario Museum 242 numaralı kandilde ise sadece gövde üzerinde birleştirme yeri bulunmaktadır (Hayes, 1980: Pl. 24, Fig. 242). K. No. 8-9'un kaidesinde herhangi bir birleştirme izi görülmemektedir. Sadece omuz ve gövde kenarlarında bağlantı yeri olması, Pergamon örneğinden ayrılmaktadır. Royal Ontario Museum kandili ile aynı özellikler göstermektedir. Fakat Royal Ontario Museum kandilinin genel formu ve kullanım şekli, eksik bölümlerinden dolayı tam olarak anlaşılamamaktadır.

Parion örnekleri kendi içinde değerlendirildiğinde K. No. 8-9, kaideli ve figür formlu, tütsü-kandiller başlığı altında değerlendirilmemiştir. Bu duruma neden olarak K. No. 5 ve 6'nın kaidesinde yer alan çıkıntılar K. No. 8-9 olmaması ve K. No. 8-9'un bağlantı noktalarının sadece omuz ve gövde kenarında yer alması gösterilebilir. Bu duruma ek olarak Pergamon ve Royal Ontario Museum kandillerinden edilen verilere bakılarak K. No. 8-9'un K. No. 5-6 ile yakın özellikler gösteren, farklı bir objeyle kullanılmış olabileceği düşünülen kompakt kandil grubunu yansıttığı söylenebilir.

Kandillerin hepsi iyi fırınlanmıştır. Kil içerisinde kum, mika ve kireç görülmektedir. Kil, genellikle az gözenekli bir yapıdadır. Kil ve astar renginde kırmızının tonları hâkimdir.

K. No. 8-9'un benzerleri Kyzikos Demirkapı'da (Öztürk, 2003: K. No. 40-41) bulunmaktadır. Oldukça kısıtlı bir form yapısı gösteren Parion örneklerini, mevcut özellikler ve ele geçtiği tabaka yardımıyla MS 2. yüzyıla tarihlendirmek uygun olacaktır.

2. 3. Gövdesi Dairesel Formlu, Kısa Kalp Burunlu Kandil

MS 1. yüzyıldan MS 3. yüzyılın ilk yarısına kadar uzun bir zaman dilimi içerisinde üretilen kandilleri Brants, Tip 17 (Brants, 1913: s. 34-53); Walters, kalp şeklinde buruna sahip kandiller (Walters, 1914: s. 167-181); Loeschcke, Tip 8 (Loeschcke, 1919: s. 237-243); Broneer, Tip 25 (Broneer, 1930: s. 83-87); Iványi, Tip 7 (Iványi, 1935: s. 12-13); Perlzweig, kısa burunlu

kandiller (Perlzweig, 1961: s. 83-85); Deneauve, Tip 8 A (Deneauve, 1969: s. 193); Shier, Tip B 2.5b (Shier, 1978: s. 35-41); Bailey, Tip Q, Grup 5 (Bailey, 1980: s. 352-358); Hayes, yuvarlak uçlu kandiller (Hayes, 1980: s. 53-55) ve Heimerl, Grup 9 G (Heimerl, 2001: s. 58) başlığı altında değerlendirmiştir.

Form, adını burun üzerinde yer alan kalp şekline benzetilmiş kabartma yaprak motifinden almaktadır. Omzun burnundan ayrılmasını sağlayan çizgi, burun üzerinde ortadan içeri doğru kıvrılmış ve kalp şekline dönüşmüştür (Deneauve, 1969: s. 193). Söz konusu kıvrım muhtemelen erken dönem üretimlerinde burnun her iki yanında yer alan damgalı dairelerin varlığından dolayı bu şekilde yapılmıştır (Broneer, 1930: s. 85). Daha sonra asma ve sarmaşık dallarının yapılması ve kalp şeklinin beğenilmesinden dolayı üretimine devam edilmiştir. Bant benzeri halkalı tutamak sıklıkla kullanılmıştır. Süsleme unsurları çok çeşitlidir (Iványi, 1935: s. 12-13). Bezemeler genellikle kabartma şeklindedir (Shier, 1978: s. 35). Söz konusu tipin üretiminin sonlarına doğru kandiller daha büyük ve daha kaba üretilmiştir (Brants, 1913: s. 53). MS 3. yüzyılın ilk yarısında formun hazne derinliği artırılmıştır. Kapasitenin hafifçe artırılması, MS 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen kandillerin gövde yapısının şişkin bir görünüm almasını sağlamıştır³. Bu tarihten itibaren formun üretimi ve kullanım evresi son bulmuştur.

Gövdesi dairesel formlu, kısa kalp burunlu kandil, çalışma içerisinde bir örnek üzerinden incelenmiştir. K. No. 10'nun diskus ve kaidesinin büyük bir bölümü eksiktir. Kalıp yapımı olup gövdesi dairesel formludur. Diskus ve omuz arasında iki adet yiv yer almaktadır. Dar omuz, bezemesizdir ve burun, kısa kalp şekline benzetilmiş formdadır. Kandil iyi fırınlanmıştır. Kil bünyesinde mika, kireç ve kuvars bulunmaktadır. Kil rengi açık kırmızı, astar rengi siyahtır. K. No. 10'un benzerleri, Schloessinger Koleksiyonu'nda Anadolu kökenli (Rosenthal ve Sivan, 1978: Fig. 172), Royal Ontario Museum (Hayes, 1980: Pl. 26, Fig. 244), Rheinischen Landesmuseums Trier (Goethert-Polaschek, 1985: Taf. 76, Fig. 702), Knidos (Bailey, 1988: Pl. 87, Q 2808), Pergamon (Heimerl, 2001: Taf. 11, Fig. 465), Kyzikos (Öztürk, 2004: Resim 4), Kibyra (Metin, 2012: K. No. 156) ve Laodikeia Kuzeydoğu

³ Söz konusu kandiller için bkz. Çokay-Kepçe, 2005: K. No. 45, K. No. 47. K. No. 49.

Nekropolü'nde (Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011: K. No. 934) bulunmaktadır. Benzer örnekler dikkate alındığında K. No. 10 için en uygun tarih aralığı, MS 2.-3. yüzyıl olmalıdır.

2. 4. Gövdesi Dairesel Formlu, Kısa ve Basit Yuvarlak Burunlu Kandil

Bu grup altında değerlendirilen kandili Brants, Tip 17 (Brants, 1913: s. 34-53); Broneer, Tip 25 ile bağlantılı Tip 27 Grup 1 (Broneer, 1930: s. 90); Shier, Tip B 2.5a (Shier, 1978: s. 35-41) ve Bailey, Tip Q, Grup 5 (Bailey, 1980: s. 303-310) olarak sınıflandırmış ve incelemiştir.

Gövdesi dairesele formlu, kısa ve basit yuvarlak burunlu kandil, "gövdesi dairesele formlu, kısa kalp burunlu kandil" ile aynı dönemde üretilmiştir. Farklılık olarak burnun basit yuvarlak formu olması gösterilebilir (Shier, 1978: s. 35). Kandillerin bazı örneklerinde omzu burundan ayıran düz yiv, burnun kandil ile organik bağlantısı olmayan bir eklenti gibi görünmesini sağlamıştır (Broneer, 1930: s. 85).

K. No. 11'in omuz, gövde ve kaidesinde eksik bölümler vardır. Kalıp yapımıdır ve gövdesi dairesele formudur. Gövdeden başlayan ve diskus halkasında sonlandırılan dikey halka kulpu, MS 2. yüzyıldan itibaren görülmeye başlarken, MS 3. yüzyıl örneklerinde de kullanılmış olup uygulamanın devamlılığını göstermesi bakımından önemlidir. Kulplar genellikle gövdenin en yüksek düzleminin oldukça üzerinde yükselmektedir. Kandilin dengesini sağlamak ve dinamik bir görünüm elde etmek amacıyla bu şekilde yapılmış olmalıdır. Özellikle Kuzeybatı Anadolu kandillerinde bu tip bir kulpu yapısının kullanıldığı bilinmektedir (Çokay Kepece, 2005: K. No. 45-50; Yılmaz, 2018: K. No. 4-6). İçbükey diskus içerisinde tüm şeklide istiridye kabuğu, MS 2.-3. yüzyıl örnekleriyle özdeşleşmiş olsa da Geç Roma Dönemi kandillerinde de kullanılan yaygın bezemelerdendir. Diskus ve omuz arasında tercih edilen yivler, yağ dolumu sırasında yaşanabilecek dökülmelere karşı hafifçe yüksek yapılmıştır. Omuz ile burun bağlantı noktasında yer alan yivler işlevsiz olup, estetik bir bakış açısıyla yapılmış olmalıdır. Sol omuz üzerinde görülen hava kabarcıkları, kandillerin alçı kalıptan çıktığına işaret etmektedir. Basit yuvarlak burun ise formun karakteristik özelliğidir.

K. No. 11, iyi fırınlanmıştır. Kil içerisinde kum, mika ve kireç bulunmaktadır. Kil rengi açık kırmızı, astar rengi siyahımsı kırmızıdır. Astarla görülen akmalar, kandilin daldırma yöntemiyle boyanmış olabileceğini düşündürmektedir. Benzerleri British Museum (Bailey, 1988: Pl. 92, Q 2898) ve Smintheion Nekropolü'nde (Tüzün, 1997: Pl. 8, Fig. 30) bulunmaktadır. Benzer örnekler ışığında gelişim evresi izlenebilmiş ve yeterli düzeyde bilgi edinilebilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde söz konusu veriler, K. No. 11'in MS 2.-3. yüzyıla tarihlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

2. 5. Gövdesi Disk Formlu, Basit Yuvarlak Burunlu Kandil

Geniş bir dolaşım ağına sahip bu tip kandili Brants Tip 27 (Brants, 1913: s. 61-63), Broneer, Tip 27 Grup 2 (Broneer, 1930: s. 90); Iványi, Tip 10 (Iványi, 1935: s. 13-14) ve Vessberg, Tip 15 (Vessberg, 1953: s. 125-126) olarak sınıflandırmıştır.

Form, Hristiyan kandillerine geçiş tipi olarak tanımlanmıştır (Brants, 1913: s. 61). Roma Dönemi örnekleri içerisinde bezeme çeşitliliği açısından en kompakt kandil örneklerindedir (Wohl, 1981: s. 129). Kandillerin kulpu delikli olup üzerinde yivler bulunmaktadır (Iványi, 1935: s. 13). Gövdeleri disk formlu olup diskus bölümü çok geniştir (Vessberg, 1953: s. 126). Omuz üzerinde asma dalı, asma yaprağı, üzüm salkımı ile diskus içerisinde ışın bezemesi formun birçok örneğinde karşımıza çıkmaktadır (Barın, 1995: s. 28). Kandillerin bazılarında yuvarlak kaide bölümünde kil hala ıslakken sivri uçlu bir aletle oyulmuş imzalar vardır (Broneer, 1977: s. 67). Burunları basit yuvarlak şeklindedir ve burnun her iki yanında omuz sınırından ayrılan iki veya daha fazla eğik çizgiler yer almaktadır (Brants, 1913: s. 61). Korinth ve Atina'da yoğun olarak üretimi sağlanan kandillerin reproduksiyon örnekleri, MS 5.-6. yüzyıllarda kullanılmış ve arketiplere göre daha küçük üretilmiştir (Garnett, 1975: s. 189).

Çalışmamızın son örneği olan K. No. 12'nin burun, gövde ve kaidesinde eksik bölümler vardır. Kalıp yapımı olup gövdesi disk formudur. Omuzdan başlayan delikli ve dikey iki yivli kulpa sahiptir. İç bükey geniş diskus içerisinde ışın bezemesi bulunmaktadır. Düz ve geniş omuz üzerinde diyagonal kıvrımları andıran asma

dalı, asma yaprağı ve üzüm salkımı görülmektedir. Bu tarz bir süsleme unsuru, MS 3. yüzyıldan MS 6. yüzyılın sonlarına kadar popüleritesini korumuş ve senkronize bir şekilde farklı formlar üzerinde de aralıksız kullanılmıştır. Fakat K. No. 12'nin motifleri, uzun süre kullanılan bir kalıptan çıkmış olduğu için bezeme detayları çok net değildir. Söz konusu aşınmalar ve detay kayıpları bu yüzden olmalıdır. K. No. 12'nin fırınlanması çok iyi değildir. Kil pembe renkte olup içerisinde mika görülmektedir. Astar rengi ise tamamen aşınmıştır. K. No. 12, MS 3. yüzyıl da dâhil olmak üzere MS 4. yüzyılda sirküle edilen popüler formlar arasındadır. Hemen hemen her Roma kentinde karşılaşılabilecek, yayılımı geniş bir kandildir. Benzerleri Atina Agora (Perlzweig, 1961: Pl. 8, Fig. 271; Perlzweig, 1963: Fig. 105), Korint Doğu Tiyatro (Williams ve Zervos, 1986: Pl. 32, Fig. 19), Isthmia (Broneer, 1977: Pl. 30, Fig. 2800), Isthmia Roma Hamamı (Wohl, 1981: Pl. 34, Fig. 14), Korint Demeter ve Kore Kutsal Alanı (Slane, 1990: Pl. 5, Fig. 54), Milet Müzesi (Barın, 1995: Lev. 19, Fig. A), Argos Agora (Koutoussaki, 2008: Pl. 27, Fig. 213) ve Rhodos'ta (Katsioti, 2017: Cat. No. Cy 23) bulunmaktadır. Benzer örnekler yardımıyla K. No. 12'nin, MS 3.-4. yüzyıllara tarihlendirilmesi mümkündür.

Sonuç

Çalışma içerisinde yer alan kandillerin form ve bezeme yönünden periyodik olarak gelişimi izlenebilmiştir. Kandillerle birlikte postscaenium bölümünün kuzeydoğu sınırında tespit edilen kontekst malzeme grubu, tiyatronun yapım öncesi ve sonrası hakkında detaylı ipuçları vermektedir. 4. tabakada MS 3.-4. yüzyıl kandili bulunmaktadır. Bu tabakada kandil ve diğer buluntu yoğunluğunun az olması, MS 3. yüzyılın ortalarında gerçekleşen Got istilası sonrası kargaşa ortamından Parion'un da etkilenmiş olabileceğini ve MS 4. yüzyıl sonunda tiyatronun işlev dışı kaldığı durağan ve içe kapanık dönemle ilişkilendirebilmesini akla getirmektedir (Keleş ve Oyarçin, 2021: s. 397). 5. tabakada MS 2.-3. yüzyıl kandilleri bulunmuştur. Aynı tabaka içerisinde benzeri az bulunan ve gösterişli yapıları dikkate alındığında, portatif olarak kullanılabilen, toplumda statüsü yüksek bireyler tarafından tercih edilen kandiller yer almaktadır (K. No. 5-9). Söz konusu özel üretim örnekleri, kandil repertuarında ve literatüründe, form

yönünden seçkin buluntular olarak yerini almasını sağlayacaktır. Özellikle 6. tabakada Helenistik Dönem'e ait olabilecek mimariyle karşılaştırılması ve bu alanda Helenistik Dönem kandil, metal, seramik, cam parçaları ile MÖ 2.-1. yüzyıla ait 1 adet sikkenin (henüz yayınlanmamıştır) ele geçmesi, Helenistik Dönem'in varlığını güçlendirmektedir. Roma Dönemi öncesi mimarinin bugüne kadar az görülmüş olması, kolonizasyon dönemi kentsel dönüşüm sürecinde, mevcut yapıların tahrip edilerek üzerlerine organize bir şekilde propaganda amaçlı görkemli Roma mimarisinin yapılmış olabileceği düşüncesini desteklemektedir.

Parion'da bugüne kadar kandil üretim merkezi, kalıp veya fırın atıkları bulunamamıştır. Büyük bir kent olan ve koloni statüsü verilmesinin ardından demografik yapısının güçlendiği bilinen Parion'un, ithal edilen ürünler kadar ihtiyaç doğrultusunda kendi ürünlerini de üretmiş olması muhtemeldir (Pekgöz, 2020: s. 150). Bu düşünceler doğrultusunda sık kullanılan ve sevilen formları (K. No. 1-4), benzerine az rastlanılan örnekleri (K. No. 5-9), popüleritesi yüksek olan form ve bezemeler ile sürekli sirküle edilen kalıplarda üretilen, yüzey kondüsyonu düşük kandilleri (K. No. 10-12) bir arada görmek mümkündür. Bu bağlamda ve sayısal veriler ışığında kandillerin zengin form varyasyonları, Parion'un arkeolojik kalıntıları hakkında güncel ve analitik bilgileri sunmaktadır.

Katalog

K. No. 1, Kazı No. CPZ-8,

Ölçüler: Uz: 8.8 cm Gen: 7 cm Yük: 2.6 cm

Kil Rengi: 2.5 YR Açık Kırmızı,

Astar Rengi: Gley 1 2.5/N Siyah

Kil Yapısı: Sert dokulu kandil parçasının kilinde orta mika, çok kireç. Yüzey hafif kaygan.

Benzerleri: Vessberg, 1953: Pl. 1, Fig. 13; Kassab Tezgör ve Sezer, 1995: Fig. 210; Barr, 1996: Fig. 14, No. 53; Günay Tuluk, 1996: Lev. 2, Fig. H; Kan Şahin, 2008: Lev. 52, Fig. 105 A.

Tarih: MÖ 3. yüzyılın ilk yarısı

K. No. 2, Kazı No. CPZ-15,

Ölçüler: Uz: 7.7 cm Gen: 6.1 cm Yük: 2.8 cm

Kil Rengi: 2.5Y 4/1 Koyu Gri,

Astar Rengi: 2.5Y 3/1 Çok Koyu Gri

Kil Yapısı: Sert dokulu kandil parçasının kilinde orta mika, az kireç. Yüzey kaygan.

Benzerleri: Thompson, 1934: Fig. 50, C 54; Vessberg, 1953: Pl. 1, Fig. 11; Howland, 1958: Pl. 42, Fig. 443; Bailey, 1975: Pl. 78, Q 387; Kassab Tezgör ve Sezer, 1995: Fig. 208; Barr, 1996: Fig. 14, No. 50; Günay Tuluk, 1996: Çiz 4 A; Kan Şahin, 2008: Lev. 53, Fig. 107.

Tarih: MÖ 3. yüzyılın ortaları

K. No. 3, Kazı No. CPM-40,

Ölçüler: Uz: 7.8 cm Gen: 6.2 cm Yük: 3.2 cm

Kil Rengi: 2.5Y 5/1 Gri,

Astar Rengi: Gley 2 2.5/5B Mavimsi Siyah

Kil Yapısı: Sert dokulu kandil parçasının kilinde orta mika, çok şamot tozu. Yüzey hafif kaygan.

Benzerleri: Vessberg, 1953: Pl. 1, Fig. 12;

Howland, 1958: Pl. 42, Fig. 435; Bailey, 1975: Pl. 16, Q 78; Kassab Tezgör ve Sezer, 1995: Fig. 209; Günay Tuluk, 1996: Lev. 1, Fig. F; Berlin, 1999: Pl. 19, Fig. 84; Tolstikov ve Zhuravlev, 2004: Pl. 97, Fig. 2; Kan Şahin, 2008: Lev. 51, Fig. 103 A; Öz, 2014: K. No. 1.

Tarih: MÖ 3. yüzyılın son çeyreği-MÖ 2. yüzyılın üçüncü çeyreği

K. No. 4, Kazı No. CPM-13,

Ölçüler: Uz: 6 cm Gen: 4 cm Yük: 4.2 cm

Kil Rengi: 2.5Y 3/1 Çok Koyu Gri,

Astar Rengi: 2.5Y 2.5/1 Siyah

Kil Yapısı: Orta dokulu kandil parçasının kilinde çok mika, az şamot tozu, az kireç. Yüzey tozsuz.

Benzerleri: Broneer, 1930: Pl. 6, Fig. 301; Howland, 1958: Pl. 48, Fig. 621; Menzel, 1969: Abb. 13; Szentléleky, 1969: Fig. 39 A; Radt, 1986: Abb. 9, Fig. 635; Barr, 1996: Fig. 21, No. 78; Ugarković, 2016: Fig. 2 AB.

Tarih: MÖ 2.-1. yüzyıl

K. No. 5, Kazı No. CPD-6,

Ölçüler: Kandil Uz: 10.8 cm Gen: 5.2 cm Yük: 3.4 cm

Tütsü Haznesi: Der: 2.4 cm Gen: 5.2 cm Yük: 4.2 cm

Tütsü-Kandil: Genel Yük: 9.6

Kil Rengi: 5YR 7/6 Kırmızımsı Sarı,

Astar Rengi: 2.5YR 3/1 Koyu Kırmızımsı Gri

Kil Yapısı: Orta dokulu kandil parçasının kilinde az mika, ince taneli kireç, az şamot tozu. Yüzey, tozsuz.

Benzerleri: Heimerl, 2001: Taf. 16, Fig. 684; Bussiére ve Wohl, 2017: Fig. 585.

Tarih: MS 2. yüzyıl

K. No. 6, Kazı No. CPD-8,

Ölçüler: Uz: 10.4 cm Gen: 2.8 cm Yüksek: 3.2 cm

Kil Rengi: 10R 7/8 Açık Kırmızı,

Astar Rengi: 10R 3/3 Siyahımsı Kırmızı

Kil Yapısı: Sert dokulu kandil parçasının kilinde orta mika, çok kireç. Yüzey hafif kaygan.

Benzerleri: Öztürk, 2003: K. No. 40.

Tarih: MS 2. yüzyıl

K. No. 7, Kazı No. CPZ-16,

Ölçüler: Uz:- Gen: 4.9 cm Yüksek: 6.4 cm

Kil Rengi: 10R 7/8 Açık Kırmızı,

Astar Rengi: 2.5YR 7/8 Kırmızı

Kil Yapısı: Orta dokulu tütsü haznesinin kilinde az mika, az kuvars, çok kireç. Yüzey tozsuz.

Benzerleri: Heimerl, 2001: Taf. 16, Fig. 684; Bussiére ve Wohl, 2017: Fig. 585.

Tarih: MS 2. yüzyıl

K. No. 8, Kazı No. CPZ-1,

Ölçüler: Uz: 11 cm Gen: 4.9 cm Yüksek: 3.8 cm

Kil Rengi: 5YR 7/8 Kırmızımsı Sarı,

Astar Rengi: 2.5YR 7/8 Açık Kırmızı

Kil Yapısı: Orta dokulu kandil parçasının kilinde çok kum, az mika, çok kireç. Yüzey tozsuz.

Benzerleri: Öztürk, 2003: K. No. 40.

Tarih: MS 2. yüzyıl

K. No. 9, Kazı No. CPD-7,

Ölçüler: Uz: 9.5 cm Gen: 5.1 cm Yüksek: 3.3 cm

Kil Rengi: 10R 7/8 Açık Kırmızı,

Astar Rengi: 2.5YR 3/1 Koyu Kırmızımsı Gri

Kil Yapısı: Sert dokulu kandil parçasının kilinde az mika ve kireç. Yüzey tozsuz.

Benzerleri: Öztürk, 2003: K. No. 41.

Tarih: MS 2. yüzyıl

K. No. 10, Kazı No. CPC-108,

Ölçüler: Uz: 7.3 cm Gen: 5.3 cm Yüksek: 3 cm

Kil Rengi: 2.5YR 7/8 Açık Kırmızı,

Astar Rengi: 10R 2.5/1 Kırmızımsı Siyah

Kil Yapısı: Sert dokulu kandil parçasının kilinde az mika, az kuvars, orta kireç. Yüzey tozsuz.

Benzerleri: Rosenthal ve Sivan, 1978: Fig. 172; Hayes, 1980: Pl. 26, Fig. 244; Goethert-Polaschek, 1985: Taf. 76, Fig. 702; Bailey, 1988: Pl. 87, Fig. Q 2808; Heimerl, 2001: Taf. 11, Fig. 465; Öztürk, 2004: Res 4; Metin, 2012: K. No. 156; Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011: K. No. 934.

Tarih: MS 2.-3. yüzyıl

K. No. 11, Kazı No. CPC-58,

Ölçüler: Uz: 8 cm Gen: 5.5 cm Yüksek: 4.5 cm

Kil Rengi: 10R 7/8 Açık Kırmızı,

Astar Rengi: 10R 3/2 Siyahımsı Kırmızı

Kil Yapısı: Orta dokulu kandil parçasının kilinde az kum, çok mika, az kireç. Yüzey tozsuz.

Benzerleri: Bailey, 1988: Pl. 92, Fig. Q 2898; Tüzün, 1997: Pl. 8, Fig. 30.

Tarih: MS 2.-3. yüzyıl

K. No. 12, Kazı No. CPM-32,

Ölçüler: Uz: 7.7 cm Gen: 8.1 cm Yüksek: 3.9 cm

Kil Rengi: 7.5YR 8/3 Pembe,

Astar Rengi: Aşınmış

Kil Yapısı: Orta dokulu kandil parçasının kilinde orta mika. Yüzey tozsu.

Benzerleri: Perlzweig, 1961: Pl. 8, Fig. 271; Perlzweig, 1963: Fig. 105; Williams ve Zervos, 1986: Pl. 32, Fig. 19; Broneer, 1977: Pl. 30, Fig. 2800; Wohl, 1981: Pl. 34, Fig. 14; Pl. 30, Fig. 2800; Slane, 1990: Pl. 5, Fig. 54; Barın, 1995: Lev. 19, Fig. A; Koutoussaki, 2008: Pl. 27, Fig. 213; Katsioti, 2017: Cat. No. Cy 23.

Tarih: MS 3.-4. yüzyıl

Notlar

Kandillerin kil ve astar renklerini belirlemek için Munsell Soil-Color Charts 2009 Year Revised | 2013 Production kullanılmıştır.

* Bu bölümün kazısında görev alan tüm meslektaş, öğrenci ve işçilerimize teşekkürü bir borç biliriz.

Kaynakça

Bailey, D. M. (1975). *A Catalogue of the lamps in the British Museum, I, Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamps*, London: Published for the Trustees of the British Museum by British Museum Publications.

Bailey, D. M. (1980). *A Catalogue of the Lamps in the British Museum, III, Greek, Roman Provincial Lamps*, London: Published for the Trustees of the British Museum by British Museum Publications.

Bailey, D. M. (1988). *A Catalogue of the lamps in the British Museum III, Roman Provincial Lamps*, London: Published for the Trustees of the British Museum by British Museum Publications.

Barr, R. L. (1996). Greek and Hellenistic Lamps from Ilion, *Studia Troica*, 6, 159-200.

Barın, G. (1995). *Aydın ve Milet Müzesi'ndeki Üzeri Kabartmalı Hellenistik-Roma Dönemi Kandilleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Başaran, C. ve Yıldızlı M. (2016). Parion Tiyatrosu Roma Dönemi Mimari Bezemeleri (Ed. Cevat Başaran ve H. Ertuğ Ergürer), *Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları*, Ankara: İçdaş A.Ş. Yayınları, 77-104.

Berlin, A. M. (1999). Studies in Hellenistic Ilios: The Lower City. Stratified Assemblages and Chronology, *Studia Troica*, 9, 73-158.

Brants, J. (1913). *Antieke Terra-Cotta Lampen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden*, Leiden: Uitgegeven Vanwege het Ministerie van Binnenlandsche Zaken.

Broneer, O. (1930). *Corinth, IV/II, Terracotta Lamps*, Cambridge/Massachusetts: The American School of Classical Studies at Athens.

Broneer, O. (1977). *Isthmia III, Terracotta Lamps*, Princeton/New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens.

Brun, J. P. (2000). The Production of Perfumes in Antiquity: The Cases of Delos and Paestum, *AJA*, 104/2, 277-308.

Bussièrè, J. ve Lindros Wohl, B. (2017). *Ancient Lamps in the J. Paul Getty Museum*, Los Angeles: J. Paul Getty Museum Press.

Chrzanovski, L. ve Zhuravlev, D. (1988). *Lamps From Chersonesos in the State Historical Museum-Moscow*, Moscow: l'Erma di Bretschneider.

Çokay Kepçe, S. (2005). Tekirdağ Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Pişmiş Toprak Kandil, *Anadolu Araştırmaları*, 18/1, 125-176.

Deneauve, J. (1969). *Lampes de Carthage*, Paris: Éditions Du Centre National De La Recherche Scientifique 15, Quai Anatole-France - Paris VIIe.

Ergürer, H. E. ve Güleç Özer, D. (2016). Parion Tiyatro Mimarisi, Cevat Başaran ve H. Ertuğ Ergürer (eds), *Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları*, Ankara: İçdaş A.Ş. Yayınları, 33-64.

Foxhall, L. (2007). *Olive Cultivation in Ancient Greece: Seeking the Ancient Economy*, New York: Oxford University Press.

Garnett, K. S. (1975). Late Roman Corinthian Lamps from the Fountain of the Lamps, *Hesperia*, 44/2, 173-206.

Goethert – Polaschek, Von, K. (1985). *Katalog der Römischen Lampen des Rheinischen Landesmuseums Trier*, Mainz: Verlag Philipp Von Zabern.

Goldman, H. ve Pollin Jones, F. (1950). The Lamps, Hetty Goldman (ed.), *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, The Hellenistic and Roman Periods*, I, New Jersey: Princeton University Press, 84-134.

Günay Tuluk, G. (1996), *İonia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem Kandilleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Hayes, J. W. (1980). *Ancient Lamps in the Royal Ontario Museum, I: Greek and Roman Clay Lamps A Catalogue*, Toronto: Printed and Bound in Canada at the Alger Press.

Heimerl, A. (2001). *Die Römischen Lampen aus Pergamon*, Berlin: Walter de Gruyter.

Howland, R. H. (1958). *The Athenian Agora, IV, Greek Lamps and Their Survivals*, Princeton/New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens.

Iványi, D. (1935). *Die Pannonischen Lampen: Eine Typologisch-Chronologische Übersicht*, Budapest.

Kan Şahin, G. (2008). *Assos Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönem Kandilleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Kassab Tezgör D. ve Sezer, T. (1995). *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pişmiş Toprak Kandilleri Kataloğu I, Cilt 1*, İstanbul: Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü.

Katsioti, A. (2017). *The Lamps of Late Antiquity from Rhodes 3rd-7th Centuries AD*, Oxford: Archaeopress Archaeology.

Keleş, V. (2016). Parion Roma Tiyatrosunda Ele Geçen Alexandria Troas Sikkeleri ve Goth İstilas,

(Ed. Cevat Başaran ve H. Ertuğ Ergürer), *Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları*, Ankara: İçdaş A.Ş. Yayınları, 193-200.

Keleş, V. ve Oyarçin, K. (2021). Parion Tiyatrosu Hyposcaenium Bölümünden Ele Geçen Geç Roma Dönemi Sikkeleri Üzerine Değerlendirmeler (Ed. Serra Durugönül vd.), *Olba*, 29, 391-421.

Koutoussaki, L. (2008). *Lampes d'Argos Les lampes en terre cuite découvertes dans l'Agora et les Thermes Campagnes de fouilles 1972-1991*, Unpublished PhD Thesis, Faculté des Lettres de l'Université de Fribourg.

Loeschcke, S. (1919). *Lampen aus Vindonissa, Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswesens*, Zürich.

Menzel, H. (1969). *Antike Lampen, Im Römisch-Germanischen Zentralmuseum Zu Mainz*, Mainz: Verlag Für Den Nachdruck: Philipp Von Zabern.

Metin, H. (2012). *Kibyra Kandilleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Öz, C. (2014). *Silifke Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak Kandilleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Öztürk, N. (2003). *Kyzikos Kandilleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Öztürk, N. (2004). Kyzikos Kökenli Kandillerde Bezeme ve Bezeme Ögeleri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/33, 101-116.

Pekgöz, S. (2020). *Parion Roma Hamamı Kandilleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Perlzweig, J. (1961). *The Athenian Agora, VII, Lamps of the Roman Period: First to Seventh Century after Christ*, Princeton/New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens.

Perlzweig J. (1963). *Lamps from the Athenian Agora*, Princeton/New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens.

Petronius (1930). *The Satyricon*, Alfred R. Allinson (Trans.), New York: The Panurge Press.

Radt, W. (1986). Lampen und Beleuchtung in der Antike, *Antike Welt*, 17/1, 40-58.

Rosenthal, R. ve Sivan, R. (1978). Ancient Lamps in the Schloessinger Collection, *Qedemi*, 8, 1-179.

Shier, L. A. (1978). *Terracotta Lamps From Karanis, Egypt*, The University of Michigan, Michigan: The University of Michigan Press.

Slane, K. W. (1990). *Corinth, XVIII/II. The Sanctuary of Demeter and Kore: The Roman Pottery and Lamps*. Princeton/New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens.

Szentléleky, T. (1969). *Ancient Lamps*, Amsterdam: Adolf M. Hakkert Publisher.

Şimşek, C., Okunak, M. ve Bilgin M. (2011). *Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları) Katalog*, (Ed. C. Şimşek), İstanbul: Ege Yayınları.

Thomas, R. (2015). Lamps in Terracotta and Bronze, (Eds. A. Villing vd.), *Naukratis: Greeks in Egypt. British Museum Online Research Catalogue*. URL: <http://www.britishmuseum.org/naukratis>.

Thompson, H. A. (1934). Two Centuries of Hellenistic Pottery, *Hesperia*, 3, 311-476.

Tolstikov, V. ve Zhuralev, D. (2004). Hellenistic Pottery from two Cisterns on the Acropolis of Panticapaeum, *ΣΤ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική. Χρονολογικά προβλήματα της ελληνοιστικής κεραμικής. Κλειστά Συνολα – Εργαστήρια. Αθήνα*, 269-276.

Tüzün, B. (1997). Les lampes de Smintheion, *Anatolia Antiqua*, V, 167-185.

Ugarković, M. (2016). Light from the East. Hellenistic Relief Lamps of Eastern Mediterranean Provenance in Dalmatia, (Ed. Goranka Lipovac Vrkljan vd.), *Roman and Late Antique Lamps: Production and Distribution Contacts on the Mediterranean* February 2015, Zagreb: Institute Archaeology Press, 5-17.

Vessberg, O. (1953). Hellenistic and Roman Lamps in Cyprus, *Opuscula Atheniensi I*, Lund: C. W. K. Gleerup, 115-129.

Vessberg, O. ve Westholm, A. (1956). *The Swedish Cyprus Expedition, IV/III, The Hellenistic and Roman*

Periods in Cyprus Hellenistic and Roman Lamps in Cyprus, Stockholm.

Walters, H. B. (1914). *Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum*, London: Printed by Order of the Trustees.

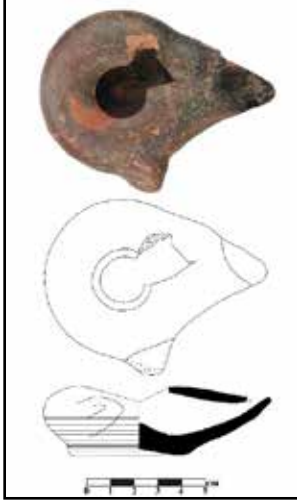
Williams, C. K. ve Zervos, O. H. (1986). Corinth, 1985: East of the Theater, *Hesperia*, 55/2, 129-175.

Wohl, B. L. (1981). A Deposit of Lamps from the Roman Bath at Isthmia, *Hesperia*, 50/2, 112-140.

Yılmaz, A. (2018). Terracotta Oil Lamps of the Theater of Parion, (Ed. Cevat Başaran ve H. Ertuğ Ergürer), *Roman Theater of Parion*, İstanbul: İçdaş A. Ş. Publications, 139-151.

Yılmaz, A. ve Keskin, A. L. (2020). Parion Roma Hamamı 5 Numaralı Salonda Ele Geçen Bir Grup Geç Roma Seramiği, (Haz. Vedat Keleş), *Propontis ve Çevre Kültürleri, (Propontis and Surrounding Cultures)*, İstanbul: Ege Yayınları, 895-922.

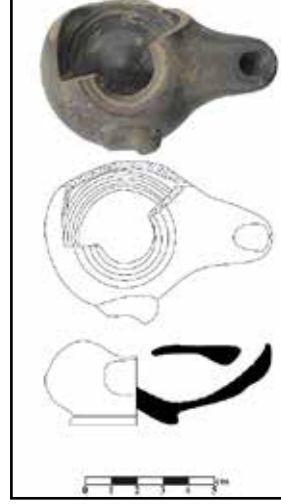
Ekler

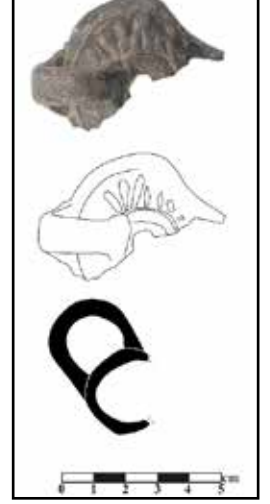
K. No. 1

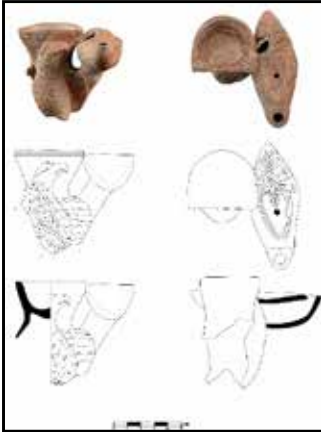
K. No. 2

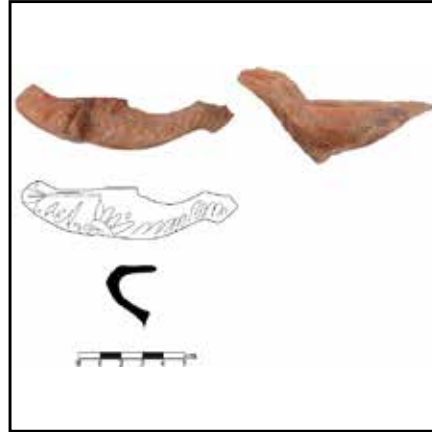
K. No. 3

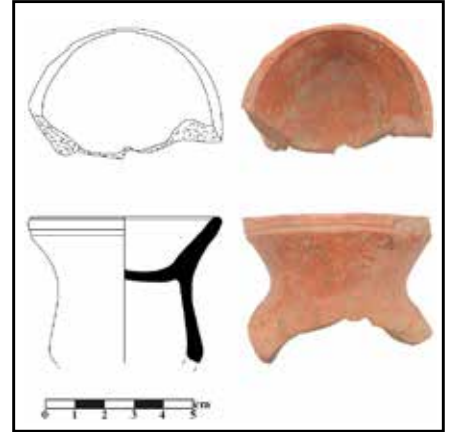
K. No. 4

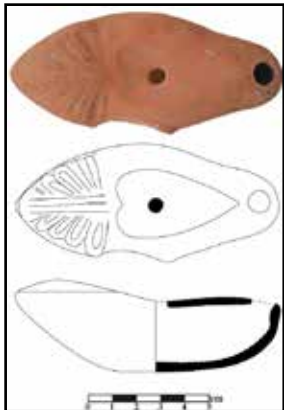
K. No. 5

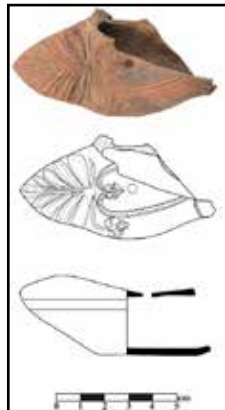
K. No. 6

K. No. 7

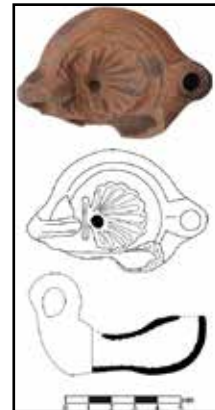
K. No. 8

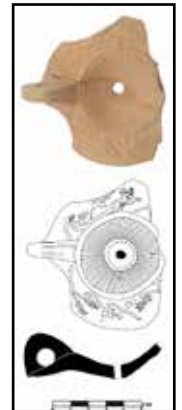
K. No. 9

K. No. 10

K. No. 11

K. No. 12

Resim 1: Parion Kent Merkezi ve Tiyatro (Parion Kazı Arşivi)

Resim 2: Parion Tiyatrosu (Parion Kazı Arşivi)

Resim 3: Kandillerin Bulunduğu Postscaenium Bölümünün Kuzeydoğusu ve Muhtemel Helenistik Dönem Mekânı (Parion Kazı Arşivi)

Resim 4: Muhtemel Helenistik Dönem Mekânı Duvarındaki Freskler (Parion Kazı Arşivi)